

Studentų kultūrinė patirtis Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo srityje – studentų akademinės tapatybės skirtumų prielaida

Vilius Šadauskas

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos ir filosofijos katedra, Studentų g. 39, Vilnius, 08106, viliussadauskas@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojama, kas yra tapatybė, ką reikėtų laikyti studento akademinė tapatybe. Taip pat siekiama išsiaiškinti, kokios sąlygos ir prielaidos yra būtinos, kad studentas išsiugdytų akademinę tapatybę. Bandoma nustatyti, kokią įtaką studento akademinės tapatybės formavimuisi turi konkreti kultūrinė patirtis bei nacionalinė aukštojo mokslo modelio specifika.

Esminiai žodžiai: *Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo modeliai, akademinė kultūra, studentų kultūrinė patirtis, studentų akademinė tapatybė.*

Įvadas

Šiandien aukštasis mokslas labiau negu bet kada anksčiau susiduria su intensyviais transformacijos procesais, kurių galimus bei esamus padarinius savo darbuose yra aptaręs vienas garsiausių Didžiosios Britanijos aukštojo mokslo filosofų R. Barnettas (2011). Studento savęs kaip konkrečios akademinės bendruomenės nario identifikavimo pokyčiams didelį postūmį davė Bolonijos proceso programa. Pradėjo keistis ir akademinės bendruomenės sąvokos turinys. Akademinė bendruomenė įvardijama kaip bendruomenė, sudaryta iš studentų, dėstytojų, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir darbuotojų, tiesiogiai dalyvaujančių mokslo ir studijų veikloje (Mokslo ir studijų įstatymas, 2016). Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad studentai yra neatsiejama ir integrali akademinės bendruomenės

dalis. Vis dėlto vykstant aukštojo mokslo pertvarkoms ir reformoms, viešojoje erdvėje pasigendama aiškios studentų pozicijos šių procesų atžvilgiu. Pagrįstai galima teigti, kad studijuojantys aukštosiose mokyklose jaunuoliai ir jaunuolės turėtų būti aktyviausia į pokyčius, liečiančius aukštojo mokslo sistemą, reaguojanti visuomenės dalis. Reali situacija yra kitokia, o studentų reakcijos stoka verčia kelti klausimą dėl studentų tapatybės ir savęs kaip konkrečių aukštųjų mokyklų bendruomenių narių identifikavimo. Tai verčia diskutuoti, ar nekontroliuojamo aukštojo mokslo masiškėjimas gali būti laikomas viena neigiamų studentų akademinės tapatybės silpnėjimo pasekmių.

Apie universiteto akademinę bendruomenę, jos pripažįstamų vertybių pagrindu kuriamą kultūrą, iššūkius, su kuriais tenka susidurti aukštojo mokslo įstaigoms XXI a., savo darbuose diskutuoja R. Barnettas (1990, 2011). Vykdomi atskiri empiriniai tyrimai, kuriuose analizuojama skirtingų aukštojo mokslo modelių bei visuomenėje egzistuojančių aukštojo mokslo diskursų poveikis studento akademinėi tapatybei. Tokį tyrimą atliko R. Buddas (2012), pabandęs įvertinti, ar labai ir dėl kokių priežasčių gali skirtis studentų požiūris į aukštąją mokslą skirtingose šalyse. Tyrėjų dėmesio sulaukia ir Oksbridžo (angl. *Oxbridge*) studijų modelis, akcentuojantis besimokančios bendruomenės principą (Benjamin, 2015). Lietuvoje yra atlikta nemaža tyrimų (Poškienė, 1998; Kraujutaitytė, 1998; Mockutė, 2009), analizuojančių universitetą kaip savitą kultūrą ir bendruomenės santykių sistemą turinčią organizaciją. Studentų ir aukštojo mokslo sistemos Lietuvoje sąveiką atkūrus nepriklausomybę atskiruose straipsniuose taip pat yra analizavę Lietuvos mokslininkai (Ratkevičienė, 2004; Zablackė, 2008; Želvys ir Žilinskaitė, 2004). Intensyvių socialinių-kultūrinių pokyčių veikiamoje XXI a. visuomenėje stiprėja palankus požiūris į versliosios rinkodaros (antrepreneriškumo) ir paslaugų principais veikiančių aukštojo mokslo institucijų plėtrą studentą skatina save laikyti aukštojo mokslo paslaugos gavėju, bet ne integraliu konkrečios, savitą kultūrą atstovaujančios, akademinės bendruomenės nariu. Nors minėtuose darbuose universiteto akademinė kultūra ir bendruomenė yra išsamiai aptariamasi filosofiniu ir praktiniu aspektais, išskiriant konkrečius akademinės bendruomenės ir akademinės kultūros bruožus, pasigendama skirtingomis socialinėmis-kultūrinėmis sąlygomis veikiančių akademinė bendruomenių kultūrų palyginimo. Tai nulemia straipsnyje formuluojamą problemą – kokią reikšmę studentų akademinės tapatybės formavimuisi turi supanti socialinė-kultūrinė aplinka ir visuomenės diskursas skirtingose šalyse (Anglijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje).

Kadangi universitetą pagal jam būdingus veiklos dėsnius bei santykį su visuomene galima įvardyti kaip organizaciją (Jucevičienė et al., 2000), studentus reikėtų traktuoti kaip asmenis, save identifikuojančius kaip neatsiejamą ir integralią universitetų akademinės bendruomenės dalį ir turinčius aiškią akademinę tapatybę. Filosofas L. Donskis akcentuoja, kad šių dienų visuomenėje ji yra labiau susijusi su paties asmens sąmoningu pasirinkimu, o ne vien su kultūrine aplinka, edukacijos ir auklėjimo procesais. Filosofo teigimu, asmens tapatybė pirmiausia yra sąmoninga veikla ir identifikavimasis su tuo, kas jam yra svarbiausia (Donskis, 2006). Vis dėlto kiekvienas asmuo yra visuomenės

kaip socialinio organizmo ląstelė, perimanti ir projektuojanti savyje visuomenės elgesio ir vertybinių nuostatų normas. Net ir tuo atveju, kai asmuo renkasi elgtis priešingai visuotinai pripažintoms elgesio normoms ir standartams, toks pasirinkimas yra nulemtas asmeninių pozityvių ir negatyvių patirčių socialinėje-kultūrinėje erdvėje. Vertinant asmens socializaciją ir integraciją konkrečiose socialinėse struktūrose, visą asmens veiklą galima traktuoti kaip išmoktą elgesio praktiką (Peachter, 2003). Kalbant apie tapatybę ne universaliame, bet labai konkrečiame – akademinės bendruomenės – kontekste, tapatybės sąvoką galima apibrėžti kaip „individo supratimą, kad jis arba ji priklauso konkrečiai socialinei grupei, o šis priklausymas jam arba jai turi ypatingą emocinę bei vertybinę reikšmę“ (Schwartz, Luyckx ir Vignoles, 2012, p. 716). Galima daryti prielaidą, kad asmuo save tapatina tik su tokia socialine grupe, kuri jam yra socialiai reikšminga – koreliuoja su asmens priimamais socialiniais vaidmenimis, tačiau, jei buvimas studentu yra konkretaus socialinio vaidmens atlikimas per praktines veiklas universitete, tai negalima teigti, kad visi universiteto studentai, atsižvelgiant į studentų kontingento įvairovę, šį socialinį vaidmenį atlieka vienodai. Tam, kad socialinis vaidmuo būtų visiškai įgyvendinamas, asmuo turi pereiti šias socialinio vaidmens stadijas: „1) su vaidmeniu susiję lūkesčiai; 2) vaidmens supratimas; 3) jo priėmimas; 4) vykdymas“ (Suslavičius, 2006, p. 19). Jei asmuo praktiškai dalyvauja universiteto akademinėje veikloje, tačiau šis socialinis vaidmuo neatitinka asmens lūkesčių, asmeniui nėra suprantamas, nepriimamas, toks studentas tik faktiškai, o ne realiai atlieka šį socialinį vaidmenį. Jei studentas socialinį (studento) vaidmenį atlieka tik faktiškai – neinternalizuodamas akademinės bendruomenės gyvenimo vertybių, nebelieka esminių prielaidų tokio studento akademiniam identitetui – jo kaip konkretaus universiteto bendruomenės nario tapatybei formotis. Kadangi universitetas kaip socialinis reiškinys veikia laike ir erdvėje, galima kelti prielaidą, kad akademinė tapatybė (identitetas), formuojasi neatsiejamai nuo institucinio, socialinio-kultūrinio, politinio, nacionalinio bei visuomenėje egzistuojančio vertybių konteksto (Evans ir Nixon, 2015). Nors akademinė bendruomenė formuodama savo akademinę kultūrą negali pasiduoti trumpalaikiams socialiniams-ekonominiams procesams, naujų individų integracijos metu neišvengiamai susiduria su jiems visuomenės įdiegtomis vertybėmis, kurios gali skirtis nuo deklaruojamų akademinėje bendruomenėje. Kuo didesnis asmens turimų, visuomenėje ir konkrečioje organizacijoje deklaruojamų vertybių persidengimas, tuo efektyvesnė studento ir akademinės bendruomenės vertybių kongruencija (Jucevičienė, Poškienė, Kudirkaitė ir Damanskas, 2000) – tuo lengviau ir tvirtiau formuojasi studento akademinė tapatybė.

Kaip teigia autoriai, tyrinėjantys universitetų organizacijos kultūrą (Barentt, 1990; Simplicio, 2005; Poškienė, 1998; Kraujutaitytė, 1998; Jucevičienė et al., 2000; Mockutė, 2009), universiteto kaip ir bet kurios kitos organizacijos kultūros pagrindas yra pripažįstamų, internalizuotų ir atstovaujамų vertybių sistema. Atsižvelgiant į tai ir siekiant išlaikyti akademinės bendruomenės integralumą, universitetas privalo užtikrinti nuolatinę įvairių akademinės kultūros raiškos elementų ir bendruomenės narių sąveiką (Jucevičienė,

1996). Kalbant apie akademinės bendruomenės individo identiteto formavimą, poveikį asmeniui akademinė kultūra gali daryti per įvairias akademinės kultūros raiškos formas: 1) nematerialią akademinės bendruomenės kultūrą – esminius filosofinius ir vertybinius universiteto kaip socialinio reiškinių ir organizacijos veiklos principus – tiesos ir objektyvių žinių ieškojimą, liberalųjį ugdymą, institucijos autonomiją, studento kritinio mąstymo ugdymą ir kt. (Jucevičienė et al., 2000); 2) universitete esančias formalias ir neformalias edukacines aplinkas, su kuriomis kasdienėje praktinėje veikloje sąveikauja studentas (Jucevičienė et al., 2010); 3) studentų neformaliai tarpusavio bendravimui skirtas aplinkas ir veiklas. Nors, atsižvelgiant tiek į socialinį-kultūrinį kontekstą, kuriame veikia universitetas, tiek į paties universiteto deklaruojamas ir atstovaujamas vertybes, kiekvienai iš įvardytų formų teikiama reikšmė gali skirtis. Vis dėlto tam, kad studentas išsiugdytų akademinę tapatybę, suprantamą kaip savęs tapatinimą su akademinė bendruomene bei jos deklaruojamomis vertybėmis, ir naujai atėjęs asmuo, veikdamas akademinėje aplinkoje ir jos veikiamas, palaipsniui santykį „AŠ UNIVERSITETAS“ transformuotų į santykį „AŠ + UNIVERSITETAS = MES“, yra būtina nuolatinė asmens ir visų akademinės kultūros atributų sąveika. Atskleisti, kokios priemonės padeda studentams greičiau ir kokybiškiau integruotis į universiteto akademinę aplinką ir kaip konkrečių universitetų vykdoma veikla yra susijusi su konkrečios valstybės ir visuomenės pažūrų diskursu, padės išsamesnė Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo modelių analizė.

Tyrimo tikslas – nustatyti studentų kultūrinės patirties, įgyjamos Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo modelių sąlygomis, įtaką bei skirtumus studentų akademinė tapatybei formuotis.

Tyrimo metodologija

Siekiant kokybiškai palyginti Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos studentų patirtis konkrečiomis aukštojo mokslo sistemos sąlygomis, remiantis Lietuvos situaciją apibūdinančiais duomenimis ir, kiek įmanoma, individualiomis studentų patirtimis, tyrimui buvo pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Pasitelkus R. Buddo (2012) tyrimą kaip pavyzdį, duomenims surinkti buvo taikomas pusiau struktūruoto interviu metodas (Kardelis, 2016, p. 242–243), akcentuojant tokius studentų akademinio gyvenimo aspektus kaip: studentų asmeninių ir šeiminių bruožų charakteristika, priežastys, lėmusios konkretaus universiteto pasirinkimą, patirtis ir požiūriai į akademinę aplinką studijuojant konkrečiame universitete, studijų motyvacija. Nors respondentams interviu metu apibūdinant konkrečius aspektus buvo pateikiami uždarojo tipo klausimai, pagrindinis tikslas buvo pereiti prie neformalios diskusijos, kurios metu atsiskleistų realūs studento patiriami išgyvenimai ir patirtys, sąveikaujant su konkrečia akademinė aplinka. Atsižvelgiant į tai, interviu vykdyti neformaliose erdvėse. Empiriniam tyrimui respondentai atrinkti

netikimybinės patogiosios atrankos būdu (Kardelis, 2016, p. 165–166). Siekiant tinkamai atspindėti Lietuvoje veikiančių universitetų modelių (klasikinių ir specializuotų) studentų patirtis, apklausti studentai, studijuojantys Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Vilniaus Gedimino technikos, Lietuvos edukologijos, Lietuvos sporto mokslo ir Aleksandro Stulginskio universitetuose. Iš viso buvo apklausta 14 bakalauro studijų programų I–IV kurso studentų.

Interviu metu surinktų duomenų analizei taikytas kokybinis turinio analizės (angl. *content analysis*) metodas. Taip pat, remiantis teorinėmis išvalgomis ir akcentuojant supančios socialinės-kultūrinės aplinkos poveikį asmens pažiūrų formavimuisi, taikytas kokybinės diskurso analizės metodas, dedukcijos būdu iš pokalbių metu išsakytų studentų frazių ir teiginių bandant nustatyti gilumines socialiai nulemtas jų elgesio ir akademinės kultūros vertinimo priežastis. Atliekant Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo modeliuose studijuojančių studentų patirtis, taikomas lyginamosios analizės metodas. Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro šios nuostatos: organizacijų kultūros formavimosi ir perdavimo koncepcija (Jucevičienė et al., 2000), asmens identiteto organizacijoje formavimosi koncepcija (Schwartz, Luyckx ir Vignoles, 2012), bihevioristinė asmens veiklos ir požiūrių išmokto elgesio praktikos koncepcija (Pechter, 2003), diskurso tvarkos koncepcija (Foucault, 1998), liberaliojo universiteto filosofine koncepcija (Barnett, 1990, 2011).

Tyrimo rezultatai

Po pokalbių su visais 14 sutikusių tyrime dalyvauti studentų, siekiant pateikti esminę, kiekvieno studento asmeninius ir šeiminius bruožus apibūdinančią informaciją, remiantis R. Buddo tyrimo pavyzdžiu (2012), gauta informacija buvo užkoduota ir sustruktūruota (1 lentelė).

Pagal lyties aspektą apklaustųjų studentų grupę sudaro 5 vaikinai ir 9 merginos. Pagal mokslų sritis dauguma merginų (7) studijuoja socialinių mokslų dalykus, o dauguma vaikinių (3) – gamtos ir technologinių mokslų dalykus. Neatsižvelgiant į tai, ar studijuojama klasikiniame ar specializuotame universitete, 79 proc. apklaustųjų baigę studijas norėtų dirbti praktinį darbą. Pažymėtina, kad visų studentų, galvojančių po bakalauro studijų toliau tęsti mokslus ir ateityje dirbti akademinį darbą abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, o vienu atveju – abu tėvai dirba akademinį darbą. Taip pat šiai grupei studentų didelę įtaką renkantis universitetą turėjo informacijos sklaida mokykloje ir aukštųjų mokyklų reitingas. Absoliuti dauguma apklausoje dalyvavusių studentų studijuoti atvyko iš kitų Lietuvos regionų gyvenviečių ir studijų metu yra visiškai arba iš dalies finansiškai išlaikomi tėvų.

1 lentelė

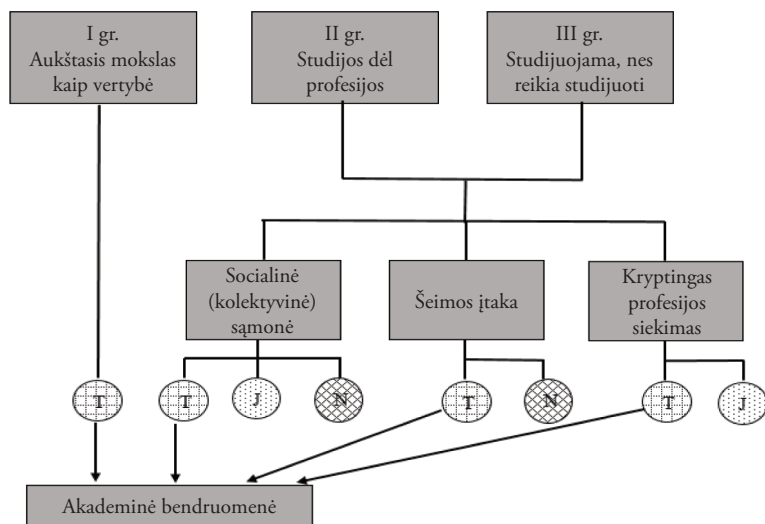
Apklausoje dalyvavusių Lietuvos universitetuose studijuojančių studentų charakteristika (sud. V. Šadauskas pagal R. Buddą, 2012)

Studento charakteristika	Am-žius	Kur-sas	Mokslų sritis	Studento charakteristika	Am-žius	Kur-sas	Mokslų sritis
(V) ** Vt. D Ak. +	19	I	Gamtos	(M) ** At. D Ak. +	22	IV	Socialiniai
(V) * At. Vid. Pr. € +	20	II	Gamtos	(M) At. Vid. Pr. +	22	IV	Socialiniai
(V) * At. Vid. Pr. +	21	II	Technologijų	(M) ** At. Vid. Pr. +	22	IV	Socialiniai
(M) ** At. Vid. Pr. € +	21	III	Gamtos	(M) * At. Vid. Pr. +	22	IV	Socialiniai
(V) * At. Vid. Pr. +	22	IV	Socialiniai	(M) At. Vid. Pr.	22	IV	Socialiniai
(V) At. Maž. Pr.	22	IV	Socialiniai	(M) At. Vid. Pr. € +	23	IV	Socialiniai
(M) ** At. D Ak. +	22	IV	Humanitari- niai	(M) * At. Vid. Pr. +	23	IV	Socialiniai

(V) / (M) – studento lytis
Vt. – universitetas gimtajame mieste
Ak. – baigęs nori dirbti akademinį darbą
€ – moka už studijas universitete
D / Vid. / Maž. – informacijos kiekis, gautas apie studijas universitete mokantis mokykloje
***** – tėvų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius
At. – atvyko studijuoti iš kito miesto
Pr. – baigęs nori dirbti profesinį, taikomąjį darbą
+ – studijuojant tėvai remia finansiškai

Remiantis pirmine apklaustų studentų įvardytų priežastinių veiksnių, lėmusių jų pasirinkimą studijuoti universitete, analize, skirtingą studentų požiūrį į tapimą akademinės bendruomenės nariais galima pavaizduoti schema (1 pav.).

Pirmajai grupei priklausantys asmenys, motyvuojantys savo siekį studijuoti žinių siekimu ir aukštąjį mokslą traktuojantys kaip universalią vertybę, jei konkrečios aukštojo mokslo įstaigos kultūra nekelia specifinių reikalavimų, – turi stipriausią potencialą tapti integraliais akademinės bendruomenės nariais. Kita vertus, antrajai ir trečiajai grupei priklausantys asmenys aukštojo mokslo studijas renkasi labiau dėl socialinių ir pragmatinių veiksnių, kurie taip pat turi tiesioginę įtaką šių asmenų integracijai į akademinę bendruomenę. Tiek antrosios, tiek trečiosios grupės atstovų pasirinkimą studijuoti gali lemti trys pagrindiniai veiksniai: kolektyvinė sąmonė, šeima, kryptingas profesijos siekimas. Šie veiksniai pačia bendriausia prasme gali būti susieti su asmens savirealizacijos siekimu, atliepiant visuomenės keliamus standartus. Atsižvelgiant į tai, koks asmens santykis su išvardytais veiksniais ir kokių kultūrinių patirčių asmuo yra

T – teigiamas studentų požiūris į tapimą akademinės bendruomenės nariu; J – neutralus studentų požiūris į tapimą akademinės bendruomenės nariu; N – neigiamas studentų požiūris į tapimą akademinės bendruomenės nariu.

1 pav. Studentų tapimo integraliais akademinės bendruomenės nariais veiksnų schema (sud. V. Šadauskas)

veikiamas aukštojo mokslo institucijoje, tokį (teigiamą, neutralų, neigiamą) požiūrį į tapimą akademinės bendruomenės nariu asmuo gali išsiugdyti.

Toliau struktūruojant interviu su studentais metu sukauptus duomenis ir lygiagrečiai juos lyginant su R. Buddo (2012) tyrimo metu išryškintomis Anglijos ir Vokietijos aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų patirtimis, matyti aiškūs modelių skirtumai (2 lentelė). Vidurinę mokyklą baigusiu studijų amžiaus jaunuolių, studijuojančių aukštosiose mokyklose skaičius, net jei pateikta statistika kartu apima universitetus ir kolegijas (Pukienė, 2017), o esantys duomenys neįvertina, kuri studijų amžiaus jaunuolių dalis po 10 klasės baigimo pasirenka mokslus profesinėse mokyklose, studijuojančiųjų aukštosiose mokyklose skaičius Lietuvoje, palyginti su Anglija ir Vokietija, yra dvigubai didesnis. Tokią situaciją Lietuvoje iš esmės suformuoja kolektyvinės sąmonės veiksniai, studijas universitete pateikiantys kaip privalomą uždavinį jaunuoliui siekiant tapti visaverčiu visuomenės nariu (1 pav.). Tai patvirtina faktas, kad pokalbių metu tik viena studentė, grįsdama teiginiu, kad „šiandienos pasaulyje, siekiant karjeros, aukštasis išsilavinimas ne visada yra esminis kriterijus“, sakė galvojusi nestudijuoti universitete, visi likusieji respondentai studijas universitete suvokė kaip savaime suprantamą tolesnio išsilavinimo siekimo kelią.

2 lentelė

Studentų patirtys Anglijos, Vokietijos ir Lietuvos aukštojo mokslo modeliuose (sud. V. Šadauskas pagal R. Buddą (2012) ir kokybinio tyrimo duomenis)

Studentų patirtys Anglijos aukštojo mokslo modelyje	Studentų patirtys Vokietijos aukštojo mokslo modelyje	Studentų patirtys Lietuvos aukštojo mokslo modelyje
Jaunuoliai rinkosi studijuoti siedami įgyti žinių ir profesiją. Baigus – mokyti aukštesnėse studijų pakopose.	Jaunuoliai rinkosi studijuoti dėl praktinių sumetimų, nes aukštasis išsilavinimas suteikia galimybę siekti karjeros ir daugiau uždirbti.	Jaunuoliai rinkosi studijuoti universitete dėl trijų pagrindinių priežasčių: prestižo, geresnių įsidarbinimo galimybių ir galimybės įgyti geresnį išsilavinimą.
Kasmet studijuoja 32–42 proc. studijų amžiaus grupės asmenų.	Kasmet studijuoja 30 proc. studijų amžiaus grupės asmenų.	Kasmet studijuoja 69–74 proc. studijų amžiaus grupės asmenų (abiturientų).
Studijos universitete jaunuoliams yra kaip savaime suprantamas dalykas.	Studijos universitete nėra visuotinai būtina sąlyga. Studijuoti jaunuoliai dažniau renkasi dėl praktinių sumetimų.	Studijos universitete jaunuoliams yra kaip savaime suprantamas dalykas.
Į universitetą jaunuoliai stoja iškart po vidurinės mokyklos baigimo.	Dažnai jaunuoliai pirmiau stoja į profesines mokyklas (vok. <i>Fachhochschule</i>), o stojimas į universitetą iškart baigus mokyklą nėra tradicinė praktika.	Į universitetą jaunuoliai stoja iškart po vidurinės mokyklos baigimo.
Mokykloje mokiniai gauna daug informacijos apie studijas universitete.	Jaunuoliams yra galimybė studijuoti specializuotose priešuniversitetinėse mokyklose (vok. <i>Gymnasium</i>), tačiau stojimas į universitetą čia taip pat nėra akcentuojamas.	Mokykloje mokiniai gauna pakankamai informacijos apie studijas universitete, tačiau tik kai kurių mokyklų mokiniai tokios informacijos gauna labai daug.
Renkantis universitetą didelę įtaką turi universiteto reitingas bei baigusių įsidarbinimo statistika.	Baigus profesines mokyklas (vok. <i>Fachhochschule</i>) ir stojant į universitetus daugeliu atvejų reikalinga <i>abitūra</i> , tad pasirinkimo, į kuriuos universitetus stoti, galimybės tampa ribotos.	Renkantis universitetą didesnę įtaką turi studijų programa, galimybė studijuoti norimą specialybę, o universitetų reitingas vertinamas kaip papildomas kriterijus.
Pačiame universitete veikia daug papildomojo ugdymo veiklų, susijusių su sportu ir socialine sritimi. Studentų mokymosi proceso ir papildomų užsiėmimų veiklos yra subalansuotos, tokiu būdu siekiant visapusiškai ugdyti asmenį. Tyrime dalyvavę studentai akcentavo praktinę naudą, gaunamą iš dalyvavimo universiteto studentų organizacijose, sporto klubuose, kuriuose vykdoma veikla padeda užmegzti naujus socialinius ryšius bei pagerina savirealizaciją.	Universitete vykdomos papildomojo ugdymo veiklos yra daugiausia susijusios su sportu ir socialine sritimi, tačiau studentai gali užsiimti sportu ir be komandų, be planingos sistemos. Kitokio pobūdžio papildomos ugdomosios veiklos užsiėmimai daugiausia vysta už universiteto ribų.	Universitetuose vyksta tiek akademinio pobūdžio pasirenkamųjų dalykų – filosofijos, užsienio kalbų, etikos, sociologijos, psichologijos, kinologijos, estetikos ir t. t., tiek laisvai pasirenkamų dėstomųjų dalykų užsiėmimai, tiek socialinio pobūdžio – teatro, sporto, šokių, dainavimo – būrelių užsiėmimai, kurie organizuojami universitetų patalpose.

Pagal tai, kokiomis aplinkybėmis studentai renkasi studijuoti universitete bei kokias kultūrinės patirtis greta studijų proceso studijuodami universitete įgyja studentai, galima projektuoti, kokią įtaką tai turės akademinės tapatybės formavimuisi (Budd, 2012). Šiuos Anglijos universitetų akademinės kultūros bruožus ir atitinkamus studentų požiūrių bei kultūros skirtumus išvelgia ir savo ataskaitose pateikia *Erasmus* studentai iš žemyninės Europos (taip pat ir Vokietijos) (*Student Reflections, St. Mary's University College*). Kita vertus, *Erasmus* studentų patirtys taip pat išryškina R. Buddo straipsnyje pateiktoje lentelėje įvardytą supančios socialinės aplinkos poveikį universitetų studentų akademinėi kultūrai ir jų akademinio identiteto formavimuisi Vokietijoje: „Dauguma Vokietijos studentų turi dirbti, kad užsidirbtų pinigų, arba turi kitų socialinių įsipareigojimų <...> todėl jie neturi tiek laiko ir / ar motyvacijos kultūrinei savišvietai ar kitoms naujoms veikloms“ (Ulich, 2013). Tokią situaciją ir Vokietijos studentų požiūrį į akademinę bendruomenę bei integraciją joje suformuoja faktas, kad į universitetus ateina studijuoti asmenys, jau turintys profesinį išsilavinimą, turintys darbą, o universitetinis išsilavinimas yra tik kaip pragmatinė prielaida geresniam darbui ateityje gauti. Kita vertus, Anglijoje, ypač analizuojant Oksbridžo modeliui aptarti skirtus darbus, aiškiai galima išvelgti, kad dėmesys yra skiriamas bendroms erdvėms, bendroms formalioms ir neformalioms veikloms kurti, sukuriant universitete bendruomenės principu veikiančią organizaciją, kurioje asmenims tiesiogiai įvairiomis formomis sąveikaujant kuriama besimokanti bendruomenė, įvairaus pobūdžio edukacinės aplinkos, kur mokslas ir žinios, neatsižvelgiant į vis labiau didėjantį pragmatiškumą, dalies studentų vis dar yra suvokiama kaip vertybė (Budd, 2012; Benjemin, 2015; O'Driscoll, 2009).

Rezultatų aptarimas

Siekiant teisingai suprasti Anglijos ir Vokietijos aukštųjų mokyklų tyrimo rezultatus bei Lietuvos universitetų respondentų pozicijas, svarbu suvokti šių valstybių kultūrinį kontekstą bei aukštojo mokslo sistemos raidą. Apie esminius Anglijos ir Vokietijos aukštojo mokslo sistemos universiteto modelio skirtumus daug diskutuoja R. Barnettas (2016). Istoriškai vertinant, prielaidos atsirasti skirtumams aukštojo mokslo sistemose ir bendruomenių mentalitete yra tiesiogiai susietos su reformacijos reiškiniu (Elton, 1967). Liuteronybės išitvirtinimas Vokietijoje, visiškai pakeičiant religijos – visuomenės – žmogaus santykį, ir anglikonybės išitvirtinimas Anglijoje iš esmės tik pakeičiant aukščiausio lygio bažnytinės hierarchijos sistemą, paliekant visą kitą bažnytinę regulą nepakitusia, sukūrė sąlygas, kuriomis formavosi visuomenės mentalitetas. Vokietijoje asmuo orientuojamas į darbą ir praktinę veiklą kaip vertybę, o Anglijoje – išlaikoma asmens švietimosi, žinių įgijimo kaip tam tikros transcendencijos forma – asmens santykis su Dievu ir supančiu pasauliu. Nors laiko tėkmėje visuomenės santykis su Dievu ir religija sumenko, tačiau religijos filosofijos nulemtų vertybinių nuostatų ir mąstymo

formų pagrindu susiformavo skirtingi diskursai aukštojo mokslo atžvilgiu (Foucault, 1998). Tokiam teiginiui iš esmės pritaria ir R. Barnettas, kitoje savo knygoje pabrėždamas, kad „universitetas veikia realiame pasaulyje, todėl neišvengiamai yra priverstas susidurti su socialine nelygybe, natūraliosios gamtos naikinimu, bendruomenių erozija ir humaniškumo nykimu“ (Barnett, 2013, p. 31). Remiantis jau išsakytomis mintimis, esminių klausimų, kodėl Anglijoje ir Vokietijoje atsiranda aiškūs skirtumai, išvelgiami tiek studentų bendruomenėje, tiek visuomenės požiūryje į aukštąjį mokslą, nebekyla. Leidiniuose, pristančiuose Angliją, universitetai, o ypač Oksbridžo koledžų modelis, deklaruojama kaip atskira visuomenės kultūros raidos forma ir vertybė (O’Driscoll, 2009), o Didžiosios Britanijos studentai labai retai renkasi studijas kitose žemyninės Europos šalyse (Karužaitė, 2015).

Aptarti Lietuvos aukštojo mokslo modelį bei raidą ir charakterizuoti kaip vienos filosofinės minties ar visuomenės pasaulėžiūros transformacijos reiškinį, laikui bėgant suformavusį tokį visuomenės požiūrį į aukštąjį mokslą, koks jis yra šiandien, sunkiai įmanoma – tai atskirų tyrimų reikalaujantis klausimas. Vertinant chronologiškai ir identifikuojant atskirus Lietuvos aukštojo mokslo sistemos raidos etapus ir esminius jų bruožus, galima išskirti bent tris stambesnius etapus. Tačiau nesileidžiant į gilesnę Lietuvos aukštojo mokslo sistemos analizę, galima teigti, kad galutinės prielaidos, turėjusios įtakos šiandienos aukštojo mokslo situacijai Lietuvoje, buvo įtvirtintos 2009 m. Mokslo ir studijų įstatymo redakcija, o esamos ir numatomos galimos problemos, kurias dar 2004 m. savo straipsnyje akcentavo R. Želvys ir R. Žilinskaitė (2004), tik dar labiau pagilėjo. Tačiau, neatsižvelgiant į esamas problemas, dėl vienos aiškios aukštojo mokslo filosofijos ir reikalingų sisteminių sprendimų nebuvimo, aukštasis mokslas Lietuvoje iš elitinio yra tapęs masiniu (Gudaitytė ir Jucevičienė, 2000) – įvairiomis formomis priimanu kiekvienam jo siekiančiam asmeniui. Tai yra didelis laimėjimas, būtinas visuminei valstybės pažangai užtikrinti. Esminis klausimas, reikalaujantis gilesnės analizės šiuo atveju yra ne aukštojo mokslo įgijimo galimybės, bet vidiniai ir išoriniai priežastiniai veiksniai, skatinantys Lietuvos jaunuolius rinktis studijas universitetuose, kai tuo pat metu auga studijų kolegijose ir profesinėse mokyklose prestižas.

Klausimas, kodėl Lietuvos jaunuoliai renkasi studijuoti universitete, nėra naujas. Remdamasi kiekybine studentų apklausa ir išskirdama pagrindines priežastis, šį klausimą yra bandžiusi nagrinėti V. Ratkevičienė (2004). Antropologiškai būtų neteisinga teigti, kad visuomenė, veikianti konkrečioje socialinėje aplinkoje, per kiek ilgesnį nei dešimties metų laikotarpį būtų galėjusi patirti radikaliai reikšmingas mąstymo modelių ar praktinės veiklos transformacijas (Levi-Strauss, 2015), o tiek V. Ratkevičienės tyrime, tiek atliktuose interviu galima išvelgti panašių studijų universitete pasirinkimo priežasčių. Jei įvardytume tris pagrindines studijų universitete priežastis 2001–2002 m. pagal pateiktus tyrimo rezultatus, jos būtų: „1) lengvesnis darbo susiradimas ateityje; 2) išsvajotos profesijos įgijimas; 3) bet kokio aukštojo mokslo diplomo įgijimas“ (Ratkevičienė, 2004, p. 75). Atitinkamai 2017 m. kalbinti studentai kaip esmines priežastis, kodėl vietoje

kitų išsilavinimą teikiančių institucijų (kolegijų, profesinių mokyklų) rinkosi studijas universitete, pagal kriterijaus reikšmingumą akcentavo tai, kad: 1) „studijos universitete ir įgytas diplomas garantuoja didesnę konkurencingumą darbo rinkoje“; 2) „studijos universitete suteikia prestižą, ypač jei studijuojama aukštą reputaciją turinčiame universitete“; 3) „reikalingas bet koks išsilavinimą liudijantis diplomatas“. Profesinis dėmuo, kaip akcentuota šiame atsakyme, taip pat turėjo aiškias sąsajas ir su vėlesniais studentų atsakymais. Daugumai pokalbiuose dalyvavusių studentų, renkantis universitetą, didesnės įtakos neturėjo nei universiteto tipas (klasikinis ar specializuotas), nei jų mokyklose vykdyta informacijos apie universitetus sklaida. Nors viešojoje erdvėje įprasta teigti, kad studentų pasirinkimą stipriai formuoja aukštųjų mokyklų reitingai, tačiau paklausus pačių studentų, kokią realią reikšmę tai turėjo jų pasirinkimui, dauguma apklaustųjų, išskyrus keturis studentus, kurių šeimoje yra mokymosi universitete ir aukštojo mokslo įgijimo tęstinumas, ir iš kurių trys taip pat įvardijo norintys siekti akademinės karjeros, didelės reikšmės reitingams neteikė. Minėtų keturių studentų paprašius plačiau pakomentuoti, kodėl jie teikia tokią didelę reikšmę universitetų reitingui rinkdamiesi studijas, savo poziciją jie argumentavo tuo, kad „universiteto reitingas dažnai sutampa su studijų kokybe, o norint gauti gerą išsilavinimą studijų programų kokybė yra svarbiausias veiksnys“. Nors Lietuvoje universitetai yra visuose didžiuosiuose miestuose, o studentai turi visas galimybes studijuoti arčiau namų esančiuose universitetuose, tik du studentai studijavo tame pačiame mieste (Vilniuje), kuriame gyvena, visais kitais atvejais atstumas nuo gimtinės iki miesto, kuriame yra universitetas, svyravo nuo 50 iki 400 kilometrų (vidutiniškai 168 km). Paprašius studentų apibendrinti savo studijuojamo universiteto pasirinkimą įvardijant esmines priežastis, lėmusias tokį pasirinkimą, pateiktas vienas atsakymas – studijų programa, kuri leidžia įgyti norimą specialybę. Nors tokį pasirinkimą lėmusių veiksnių įvairovė didesnė, įskaitant tokius atsakymus kaip: „esu gabus šioje srityje“, „mokykloje gerai mokiausi, todėl norėčiau ateityje dirbti akademinį darbą“, pagrindinė įvardyta priežastis – „šią specialybę studijuoti man rekomendavo draugai / artimieji / giminės, anksčiau ją baigę, šiuo metu dirbantys ir padoriai uždirbantys“.

Neformaliojo ugdymo veiklų aspektu universitetuose, kuriuose studijuoja apklausti studentai, remiantis studentų pateikta bendra informacija ir išsakytomis asmeninėmis patirtimis, išvengiama tarpinė situacija tarp aptartų Anglijos ir Vokietijos aukštojo mokslo modelių. Nors universitetuose gausu įvairaus pobūdžio akademinį ir socialinių neformaliojo ugdymo veiklų (2 lentelė), kurių kiekybiškai daugiau esama klasikiniuose universitetuose, tik tam tikra studentų bendruomenės narių dalis turi realią galimybę dalyvauti užsiėmuose. Tokia situacija yra tiek dėl aiškiai matomos studentų interesų aukštojo mokslo atžvilgiu įvairovės, tiek 2017 m., palyginti su 2001–2002 m. situacija (Ratkevičienė, 2004, p. 77), daug didesnės dirbančių studentų dalies, kai jaunuoliai dirba bent dalį etato, siekdami dalį finansinės atsakomybės dėl studijų ir pragyvenimo išlaidų perimti iš tėvų. Taip pat prielaidos akademinėi tapatybei silpnėti atsiranda dėl labiau praėjusio dešimtmečio pradžioje išsiplėtojusio studentų gyvenimo modelio – gy-

venti ne universiteto bendrabutyje, o nuomotis butą mieste, palaipsniui nyksta Anglijos modeliui (Oksbridžo) būdinga studijų miestelių (angl. *campus*) kultūra, studentus, laiką leidžiančius kartu, integravusi ir į akademinę bendruomenę. Tai rodo ir apklausos rezultatai. Tik dvi studentės, argumentuodamos, kad „bendrabutyje gyventi pigiau, negu nuomoti butą“, įvardijo gyvenančios universiteto bendrabutyje. Likusieji studentai gyvena nuosavuose arba su draugais nuomojamuose butuose mieste, kuriame studijuoja. Paklausus, ar patys studentai dalyvauja jų išvardytose universitetuose organizuojamose neformaliose veiklose, dauguma (11) atsakė neigiamai, teigdami kad: „Gal ir norėtūsi dalyvauti kokiame būrelyje ar kitoje veikloje, bei jei po paskaitų iškart važiuoji į darbą, tai arba baigi labai vėlai, arba reikia vėl važiuoti į universitetą ir tik tada namo, o dar grįžus paskaitoms ruoštis tenka. O kai eini į darbą ir taip laiko pritrūksta – ne visada paskaitoms spėji pasiruošti.“

Apibendrinant Lietuvos universitetų studentų apklausos metu gautus rezultatus, galima teigti, kad universiteto akademinė kultūra susiformuoja kaip akademinės bendruomenės tikrųjų narių ir supančios socialinės-ekonominės visuomenės kultūros sąveikos rezultatas ir yra internalizuojama, atsižvelgiant ne tik į akademinės kultūros pasireiškimo formą universitete intensyvumo, bet ir į konkretaus studento aukštojo mokslo pasirinkimo interesus bei realias formalių ir neformalių studijų veiklos galimybes.

Išvados

Studentų akademinė tapatybė gali būti įvardijama kaip asmens savęs identifikavimas konkrečios akademinės bendruomenės nariu, priimančiu, suvokiančiu, internalizuojančiu bei perteikiančiu akademinės bendruomenės vertybes, atliekant studento socialinį vaidmenį.

Jaunuolių pasirinkimas studijuoti universitete Anglijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje yra tiesiogiai susijęs su tos šalies visuomenei būdingomis elgesio praktikomis bei jų pagrindu susiformavusiu požiūriu į studijas universitete diskursu, kuris yra ilgalaikės visuomenės požiūrių ir vertybių sistemos transformacijos padarinys. Vokietijoje, kur asmenys yra ruošiami siauros aprėpties praktinei veiklai, studijoms universitete nėra suteikiama tokia didelė reikšmė kaip Anglijoje, kur aukštasis mokslas yra siejamas ne tik su karjeros galimybėmis, bet ir su žinių siekimu bei visapusišku asmens ugdymu.

Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje įžvelgiamas įsitvirtinantis pragmatinis požiūris į aukštąjį išsilavinimą. Nors yra studentų, kurie siekia išsilavinimo kaip vertybės, tokie studentai dažniausiai yra susiję su akademinėmis vertybių internalizacija šeimos aplinkoje, o ateityje siekia dirbti akademinį darbą. Didelę dalį studentų, studijuojančių Lietuvos universitetuose, sudaro asmenys, studijuojantys dėl praktinių sumetimų – žinių ir išsilavinimo, reikalingų konkrečiai, gerai apmokamai profesijai įgyti.

Lietuvai palaipsniui pereinant iš žinių ekonomikos į žinių visuomenę, labai svarbu, kad kuo didesnė visuomenės dalis gautų kokybišką aukštąjį išsilavinimą. Vis dėlto reikia akcentuoti, kad pragmatiniais tikslais studijuojantis studentas nėra orientuotas į integraciją konkrečiau universiteto akademinėje bendruomenėje bei šios bendruomenės akademinės kultūros internalizavimą.

Literatūra

- Barnett, R. (1990). *The Idea of Higher Education*. Buckingham: Open University Press.
- Barnett, R. (2011). *Being a University*. Routledge.
- Barnett, R. (2013). *Imagining the University*. Routledge.
- Barnett, R. (2016). *Understanding the University*. Routledge.
- Benjamin, M. (2015). *Learning Communities from Start to Finish: New Directions for Student Services*. John Wiley & Sons.
- Budd, R. (2012). Why might students in different countries have contrasting views of higher education? Do they? Iš *World Universities Network „Ideas and Universities“ Seminar*, United Kingdom: Bristol.
- Donskis, L. (2006, birželio 12 d.). Tapatybė: savęs klasifikavimas ar pasiekimas? *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/5256>.
- Elton, G. R. (1967). *Reformation Europe, 1517–1559*. Glasgow: Collins.
- Evans, L. ir Nixon, J. (2015). *Academic Identities in Higher Education: The Changing European Landscape*. London: Bloomsbury Publishing.
- Foucault, M. (1998). *Diskurso tvarka (Inauguracinė paskaita College de France, perskaityta 1970 metų gruodžio 2 dieną)*. Vilnius: Baltos lankos.
- Gudaitytė, D. ir Jucevičienė, P. (2000). Elitinio aukštojo mokslo tapimo masiniu proceso esmė: paradigma ir charakteristikos. *Socialiniai mokslai*, 3(2), 112–122.
- Jucevičienė, P., Gudaitytė, D., Karenauskaitė, V., Lipinskienė, D., Stanikūnienė, B. ir Tautkevičienė, G. (2010). *Universiteto edukacinė galia: atsakas XXI amžiaus iššūkiams*. Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P. (1996). *Organizacijos elgsena*. Kaunas: KTU.
- Jucevičienė, P., Poškienė, A., Kudirkaitė, L. ir Damanskas, N. (2000). *Universiteto kultūra ir jos tyrimas*. Kaunas: Technologija.
- Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Karužaitė, D. (2015). Didžiosios Britanijos aukštojo mokslo kaita XX–XXI a. *Pedagogika*, 117(1), 16–32. doi: 10.15823/p.2015.064
- Kraujutaitytė, L. (1998). *Aukštojo mokslo demokratiškumas: pasaulio patirtis ir Lietuvos situacija. Daktaro disertacija*. Kaunas: KTU.
- Levi-Strauss, C. (2015). *Antropologija modernaus pasaulio akistatoje*. Vilnius: Žara.

- Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*. (2009 m. balandžio 30 d. redakcija). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C595FF45F869>.
- Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*. (2016). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1a9058e049b311e6b5d09300a16a686c>.
- Mockutė, V. (2009). *Universiteto kultūra kaip akademinų pokyčių veiksnys. Magistro darbas*. Vilnius: VU.
- O'Driscoll, J. (2009). *Britain for Learners of English*. Oxford: Oxford University Press.
- Pechter, C. (2003). Learning masculinities and femininities: power/knowledge and legitimate peripheral participation. *Women's Studies International Forum*, 26, 541–543. doi: 10.1016/j.wsif.2003.09.008
- Poškienė, A. (1998). *Universiteto organizacijos kultūra – kompleksinis aukštojo mokslo edukacinis veiksnys. Daktaro disertacija*. Kaunas: KTU.
- Pukienė, R. (2017, birželio 22 d.). Pristatė tyrimą apie studijų kokybę Lietuvoje: situacija dramatiška. *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/education/pristate-tyrima-apie-studiju-bukle-lietuvoje-situacija-dramatiska.d?id=75014906>.
- Ratkevičienė, V. (2004). Akademinio jaunimo požiūris į studijas ir gyvenimo sąlygas. *Pedagogika*, 61, 73–79.
- Schwartz, J. S., Luyckx, K. ir Vignoles, V. L. (2012). *Handbook of Identity and Research*, 2. Springer.
- Simplicio, J. S. C. Shared Governance: An Analysis of Power on the Modern University Campus from the Perspective of an Administrator. *Education*, 126, 763–768.
- Student Reflections, St. Mary's University College*. Prieiga per internetą: <http://www.smucb.ac.uk/international/europe/experience.asp?cid=128162102987>.
- Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija. Studentams ir ne tik jiems*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ulich, R. (2013). *What It Is Like to Be a Foreign Student in Germany?* Prieiga per internetą: <http://www.mastersportal.eu/articles/526/what-is-it-like-to-be-a-foreign-student-in-germany.html>.
- Zablackė, R. (2008). Universitetų studentų akreditavimo tikslai: akademinės bendruomenės požiūrio tyrimas. *Pedagogika*, 91, 14–19.
- Želvys, R. ir Žilinskaitė, R. (2004). Aukštojo mokslo reforma ir profesinio rengimo kaita. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 12, 8–18.

Student's Cultural Experience in Higher Education in England, Germany and Lithuania as a Precondition for Students' Academic Identity Differences

Vilius Šadauskas

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education and Philosophy, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, viliussadauskas@gmail.com

Summary

Higher education today faces intensive transformation processes more than ever before. The Bologna Process program has been a big boost for student self-identification as a particular academic member of the community. It is reasonable to assert that young people studying in higher education institutions should be the most active in the changes affecting the higher education system, responding to the general public. The real situation is different, and the lack of student response raises the question of student identity and self-identification as specific members of higher education communities. This leads to the discussion whether in the case of uncontrolled dispersal of higher education one of the negative consequences can be seen as the weakening of students' academic identity. This determines the problem formulated by the article – the significance of the surrounding socio-cultural environment and the public discourse on the formation of students' academic identity in different countries (England, Germany and Lithuania). In order to understand behavioural patterns of students in Lithuania the comparative analysis, based on the methodological approach of R. Budd was made. Data of 14 interviews from Lithuanian classical and specialized universities were analysed and statements were made, when summarized giving the overall thinking concept of Lithuanian students that emerged as a result of interaction between particular, specific to Lithuanian social discourse to high education and inner cultural and behavioural models.

Keywords: *models of higher education in England, Germany and Lithuania, academic culture, students' cultural experience, students' academic identity.*

Gauta 2017 12 05 / Received 05 12 2017
Priimta 2017 12 20 / Accepted 20 12 2017